

MARTA PASZEK
Katowice

Nadzór Departamentu Służby Sprawiedliwości MON i Zarządu Sądownictwa Wojskowego nad wojskowymi sądami rejonowymi (1946—1955)

Wprowadzenie

Ważnym zagadnieniem jest zakres wpływu administracji sądowej na sądy i sędziów. Problem jest to istotny ze względu na konieczność nadzoru sądownictwa z jednej strony, a zachowanie niezależności sądów i zasady niezawisłości sędziowskiej — z drugiej. Jak przekonywał Andrzej Rzepliński, sędzia musi być niezawisły nie tylko od władzy wykonawczej i ustawodawczej, ale także od administracji sądowej, aby mówić o istnieniu rzeczywistej niezawisłości sędziowskiej¹. Według przepisu art. 52 prawa o ustroju sądów wojskowych z 1944 r. niezawisłość nie wyłączała obowiązku wykonywania zleceń i rozkazów z zakresu administracji sądowej. Niejasne sformułowanie przepisu mogło wywołać wątpliwości, czy ustawodawca przyznawał prymat niezawisłości, czy poleceń organów administracji sądowej. Robert Ostafiński-Bodler stwierdził, że przepis art. 52 prawa o ustroju sądów wojskowych (dalej: *pusw*) nie tylko mógł ograniczyć niezawisłość sędziowską, ale nawet ją wykluczyć². Jak zatem

¹ A. Rzepliński: *Sądownictwo w PRL*. Londyn 1990, s. 10.

² R. Ostafiński-Bodler: *Sądy wojskowe w Polskich Siłach Zbrojnych i ich kompetencje w sprawach karnych w latach 1914—2002*. Toruń 2002, s. 279.

rozwiązywano zagadnienie w praktyce? Czy oficerom wojskowego wymiaru sprawiedliwości zostawiono miejsce na zasadę niezawisłości sędziowskiej, czy ważniejsze okazywały się rozkazy i polecenia przełożonych?

Departament Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej

W początkowym okresie działalności wojskowych sądów rejonowych organem wykonującym funkcje administracji sądowej był Departament Służby Sprawiedliwości ulokowany w strukturach MON.

Departament Służby Sprawiedliwości MON został powołany na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 073 wydanego przez ministra obrony narodowej 4 maja 1946 r. Przyczyny sformowania tej instytucji upatrywano w potrzebie zmian organizacyjnych w sądownictwie wojskowym w związku z zakończeniem wojny i przejściem wszystkich struktur armii na etaty czasu pokoju. Departament miał zastąpić Wydział Sądownictwa Wojennego, a uprawnienia przysługujące Naczelnemu Szefowi Sądownictwa Wojennego miały zostać scedowane na szefa DSS MON³. Szefem DSS MON został płk Henryk Holder⁴, będący jednocześnie Naczelnym Prokuratorem Wojskowym. Przewidziano trzech zastępców szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości, tj. I zastępcę, zastępcę ds. wojskowych oraz zastępcę ds. szczególnych⁵. W świetle rozkazu nowo utworzony Departament miał ustalać jednolity kierunek ścigania i orzekania, sprawować nadzór administracyjny nad sądami oraz prokuraturami wojskowymi, przeprowadzać ich lustrację, ponadto nadzorować zakłady i oddziały karne, prowadzić rejestr skazanych oraz udzielać pomocy prawnej instytucjom centralnym MON. Ostatni obowiązek wiązał się z opiniowaniem i opracowywaniem pod względem prawnym wszystkich projektów aktów normatywnych dotyczących wojska i obronności w kraju (ustaw, dekretów, rozporządzeń) oraz projektów regulaminów, instrukcji, okólników i rozkazów⁶. Do wypełnienia tych zadań przewidziano następujące wydziały: Organizacyjny, Ustawodawczy,

³ *Zarys organizacji i działalności sądownictwa wojskowego w Polsce Ludowej*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, numer specjalny, s. 34.

⁴ K. Szwaagrzyk: *Henryk Holder*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944–1956*. Kraków—Wrocław 2005, s. 315.

⁵ *Organizacja i zadania prokuratury wojskowej w okresie XX-lecia Ludowego Wojska Polskiego*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, numer specjalny, s. 17.

⁶ M. Zaboriski: *Nadzór pozamerytoryczny nad sądami wojskowymi w Polsce w latach 1944–1956. Zarys problematyki*. W: *Ius et usus. Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości w Polsce i na Ukrainie*. Red. O. Juchymiuk, R. Pelewicz. Tarnobrzeg 2010, s. 214.

Karny, Konsultacji Prawnej, Inspekcji Sądów i Prokuratur oraz Szkoleniowy⁷. Z dniem 1 czerwca 1946 r. Departament rozpoczął swoją działalność⁸. W lipcu 1947 r. dokonano reorganizacji struktury wewnętrznej. Podział wewnętrzny DSS MON przedstawiał się następująco: 1) Kierownictwo z szefem płk. Henrykiem Holderem na czele i jego zastępcą (ostatecznie na tym stanowisku był *vacat*), 2) Wydział I Organizacyjny, kierowany przez płk. Zygmunta Skoczka⁹, obejmował sekcje: wydawniczo-regulaminową, administracyjną i statystyczną¹⁰, 3) Wydział II Ustawodawczy, obsada którego składała się z pięciu radców prawnych, 4) Wydział III Karny, który podlegał płk. Mieczysławowi Halskiemu¹¹, prowadził m.in. rejestr skazanych, 5) Wydział IV Konsultacji Prawnej odpowiedzialny był za obsługę prawną instytucji centralnych MON¹², kierowany przez płk. Franciszka Żukowskiego oraz 6) Wydział V Inspekcji Sądów i Prokuratur, który podlegał ppłk. Feliksowi Krajewskiemu¹³. Organizację Departamentu ostatecznie zakończono w czerwcu 1948 r., kiedy utworzono Wydział VI Szkoleniowy odpowiedzialny m.in. za szkolenie fachowe i polityczne sędziów wojskowych i personel administracyjny oraz nadzór nad szkoleniem prawniczym słuchaczy Oficerskiej Szkoły Prawniczej¹⁴.

Warto odnotować, że do zakresu działania szefa DSS MON należało przedstawianie ministrowi obrony narodowej, za pośrednictwem Departamentu Personalnego MON, wniosków w sprawie awansów, odznaczeń, mianowań na stanowiska oficerów służby sprawiedliwości. Bezpośrednio do ministra natomiast

⁷ Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW], sygn. IV.501.1/A.149, Rozkaz organizacyjny nr 073/org. z 4 maja 1946 r., k. 291—292; CAW, sygn. IV.500.1/A.24, Rozkaz organizacyjny nr 073/org. z 4 maja 1946 r., k. 112; zob. także J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*”. *Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944—1956. Materiały i dokumenty*. Warszawa 1996, s. 18—19.

⁸ *Organizacja i zadania prokuratury...*, s. 17; M. Zaborski: *Nadzór pozamerytoryczny...*, s. 213.

⁹ K. Szwagrzyk: *Zygmunt Skoczek*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 426—427.

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [dalej: AIPN], sygn. 945/20, Rozkaz nr 07/47/org. szefa DSS MON płk. Henryka Holdera z 23 czerwca 1947 r., k. 34.

¹¹ K. Szwagrzyk: *Mieczysław Halski*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 312—313.

¹² *Rozwój i działalność organów obsługi prawnej wojska*. „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 1963, numer specjalny, s. 49.

¹³ K. Szwagrzyk: *Feliks Krajewski*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 343.

¹⁴ AIPN, sygn. 945/74, Rozkaz nr 07/48/org. szefa DSS MON płk. Henryka Holdera z 31 lipca 1948 r., k. 22. Bogdan Dziecioł i Marcin Zaborski podają, że Wydział VI Szkoleniowy istniał w strukturze DSS MON już w lipcu 1947 r. zob.: B. Dziecioł: *Rola sądownictwa wojskowego w zbudowaniu i utrwaleniu władzy ludowej w Polsce (1944—1948)*. [Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem doc. dr. R. Halaby w Zakładzie Historii Polski Ludowej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR]. Warszawa 1977 [maszynopis]. CAW, sygn. IX.4.96.320, s. 186—187; M. Zaborski: *Nadzór pozamerytoryczny...*, k. 215.

szef Departamentu zwracał się z wnioskami w sprawie wpisu na listę obrońców wojskowych i wykreślenia z tej listy¹⁵.

Zarząd Sądownictwa Wojskowego

Na podstawie rozkazu organizacyjnego ministra obrony narodowej z 10 października 1950 r. DSS MON został rozwiązany z dniem 1 listopada 1950 r., a w jego miejsce sformowano Zarząd Sądownictwa Wojskowego. Nową instytucją do 1956 r. kierował płk Oskar Karliner¹⁶. Funkcjonujący do 1961 r.¹⁷ Zarząd Sądownictwa Wojskowego posiadał mniejsze uprawnienia niż DSS MON. Kompetencje zlikwidowanego DSS MON przejął Prezes Najwyższego Sądu Wojskowego, Naczelny Prokurator Wojskowy oraz utworzony Zarząd Sądownictwa Wojskowego¹⁸. Zarząd miał sprawować nadzór nad wszystkimi sądami wojskowymi, określać politykę karną, nadzorować orzecznictwo oraz prowadzić politykę personalną, szef ZSW był bowiem przełożonym wszystkich oficerów i pracowników cywilnych zatrudnionych w sądownictwie wojskowym¹⁹. W skład struktury wewnętrznej Zarządu wchodziły następujące działy: 1) Szefostwo, 2) Wydział I Organizacji i Planowania, 3) Wydział II Inspekcyjno-Instruktorski, 4) Redakcja kwartalnika „Wojskowy Przegląd Prawniczy” oraz 5) kancelaria²⁰.

Określanie polityki karnej przez organy administracji sądowej

Typową formą kontroli działalności orzeczniczej sądów wojskowych, w tym wojskowych sądów rejonowych, były liczne sprawozdania statystyczne i opisowe opracowywane przez szefów sądów lub ich zastępców, wysyłane do zwierzchnich instytucji. Wpływające sprawozdania okresowe (miesięczne,

¹⁵ AIPN, sygn. 945/74, Pismo zastępcy szefa DSS MON i szefa Wydziału I Organizacyjnego płk. Zygmunta Skoczka z listopada 1948 r., k. 33.

¹⁶ K. Szwaagrzyk: *Oskar Karliner*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 327—328.

¹⁷ Zarząd Sądownictwa Wojskowego rozformowano na mocy rozkazu Ministra Obrony Narodowej w dniu 24 lipca 1961 r., M. Zaborski: *Nadzór pozamerytoryczny...*, s. 220.

¹⁸ Ibidem, s. 215.

¹⁹ J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*”..., s. 18—19.

²⁰ M. Zaborski: *Nadzór pozamerytoryczny...*, s. 217.

kwartalne, roczne) i analizy orzecznictwa poszczególnych sądów podlegały w DSS MON i następnie w Zarządzie Sądownictwa Wojskowego dogłębnemu badaniu. W wyniku przeprowadzonych analiz w instytucjach centralnych powstawały zalecenia dotyczące polityki karnej wojskowego wymiaru sprawiedliwości. DSS MON, a następnie Zarząd Sądownictwa Wojskowego posiadały uprawnienia do wydawania okólników dotyczących aktualnej polityki karnej. Ze względu na fakt, że sędziowie byli zobligowani do ich stosowania, okólniki mogły mieć ogromny wpływ na wyroki sądów wojskowych²¹. Kierowano również do konkretnych sądów „wytyki” i uwagi w jednostkowych sprawach karnych oraz odnośnie do orzecznictwa poszczególnych sędziów wojskowych²². Jak zauważył Filip Musiał, tak rozbudowany system sprawozdawczy pozwalał na poznanie błędów w orzecznictwie i ich źródeł, zapewniał ocenę pracy każdego z sędziów oraz umożliwiał zastosowanie środków mających na celu uniknięcie potknięć²³. Wiele ważnych spraw omawiano cyklicznie²⁴ podczas odbywanych odpraw szefów sądów w siedzibie DSS MON/ZSW²⁵. W jednym z rozkazów szefa ZSW, wydanym po odprawie, zwrócono szczególną uwagę na „konieczność umiejętnego uwzględniania w praktyce zmian zachodzących stale w sytuacji politycznej, zwiększenia operatywności w pracy sądów [...]”²⁶. W celu przedstawienia informacji o sytuacji politycznej, a w następstwie ułatwienia zadania szefom sądów wojskowych, przykładowo w październiku 1951 r. na odprawie był obecny zastępca szefa Głównego Zarządu Politycznego gen. bryg. Leszek Krzemień. Zapoznał zgromadzonych z aktualnymi тезami wicepremie-

²¹ *Protokół narady partyjnej aktywu partyjnego Najwyższego Sądu Wojskowego i Zarządu Sądownictwa Wojskowego przeprowadzonej z udziałem szefa GZP gen. bryg. (Janusza) Zarzyckiego i zastępcy szefa GZP WP płk. (Bronisława) Bednarza w dn. 20 i 21 listopada 1956 r.* W: J. Poksiński: „My, sędziowie, nie od Boga...”..., s. 222; M. Zaborski: *Niezawisłość sędziów sądów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Wzmocnienie niezawisłości sędziowskiej w Polsce i na Ukrainie w dobie przemian. Zagadnienia teorii i praktyki*. Red. M.J. Gondek, A. Kosyło, R. Pelewicz. Łuck 2008, s. 327.

²² F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946—1955)*. Kraków 2005, s. 181.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Według poświadczonych zapisów w zachowanych aktach administracyjnych Wojskowego Sądu Rejonowego w Katowicach, zarówno w 1951 r., jak i w 1952 r. odbyto trzy odprawy szefów sądów. Zob.: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach [dalej: AIPN Ka], Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach [dalej: WSR Ka], sygn. 279/29, Dziennik rozkazów szefa WSR w Katowicach 1951—1952, Rozkaz szefa WSR w Katowicach nr 66/51 z 19 maja 1951 r., k. 17; Rozkaz nr 85/51 z 25 czerwca 1951 r., k. 22; Rozkaz nr 156/51 z 29 listopada 1951 r., k. 42—42v; Rozkaz nr 38/52 z 15 marca 1952 r., k. 60v; Rozkaz nr 107/52 z 30 sierpnia 1952 r., k. 82; Rozkaz nr 151/52 z 24 listopada 1952 r., k. 92.

²⁵ F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość?...*, s. 181.

²⁶ CAW, Główny Zarząd Polityczny WP 1950—1956 [dalej: GZP WP], sygn. IV.502.2/A.325, Notatka dotycząca realizacji przez sądownictwo wojskowe uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 9 maja 1951 r. w sprawie pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku, sporządzona przez zastępcę szefa ZSW ppłk. Maksymiliana Lityńskiego, k. 372.

ra Hilarego Minca²⁷, wskazując na konieczność realizowania przedstawionych wytycznych w praktyce sądowej²⁸. Miesiąc później ostrej krytyki udzielił obecnym szefom sądów i prokuratur wojskowych gen. bryg. Marian Naszkowski — szef GZP i wiceminister obrony narodowej. Wskazywał na „niedostateczną umiejętność uwzględniania w praktyce sędziowskiej zmian zachodzących w aktualnej sytuacji i przystosowania pracy do zmieniających się form walki klasowej”²⁹. Zarzucił niektórym szefom sądów „ciasny praktycyzm” dominujący w pracy kierowanych przez nich sądów³⁰.

Przekazane w Warszawie wytyczne szefa DSS MON/ZSW i wskazania najwyższych czynników partyjnych, szefowie sądów omawiali ze swoim personelem na odprawach sądu³¹. Potwierdzeniem na stosowanie tej praktyki jest odprawa odbyta 24 grudnia 1951 r. w Wojskowym Sądzie Rejonowym w Katowicach, podczas której szef sądu ppłk Julian Wilf³² przybliżył podległym sędziom, asesorom i aplikantowi cele oraz wyniki ostatniej odprawy szefów sądów i prokuratur wojskowych³³. Podczas odprawy w dniu 2 lipca 1952 r., na której był obecny personel sędziowski katowickiego WSR, szef sądu w związku z otrzymanymi dyrektywami na odprawie w Warszawie omówił wytyczne odnośnie do działalności orzeczniczej sądu³⁴.

Formą nadzoru ZSW nad sądami wojskowymi były wprowadzone w 1951 r. kwartalne sprawozdania oraz plany pracy sądu. Sprawozdania opisowe sporządzano według narzuconego schematu, w którym szefowie sądów byli zobligowani do analitycznej oceny pracy wszystkich działów podległych im sądów. Na kwartalnych planach pracy zatwierdzanych przez ZSW oparto pracę sądów. Plany te zawierały nie tylko czynności związane z orzecznictwem, ale także przewidywały działania profilaktyczne, kontakty szefów sądów z dowództwem jednostek wojskowych oraz z terenowymi instancjami partyjnymi³⁵.

²⁷ K. Szwaagrzyk: *Hilary Minc*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 378.

²⁸ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.325, Notatka dotycząca realizacji przez sądownictwo wojskowe uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 9 maja 1951 r. w sprawie pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku, sporządzona przez zastępcę szefa ZSW ppłk. Maksymiliana Lityńskiego, k. 366.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, k. 367.

³¹ *Protokół narady partyjnej...*, s. 180; F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość?...*, s. 185.

³² Julian Wilf. W: D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955)*. Gdańsk 2012, s. 402–403.

³³ AIPN Ka, WSR Ka, sygn. 279/30, Odprawa z 24 grudnia 1951 r., bp.; zob. także: M. Paszek, R. Michalski: *Zeszyt odpraw Wojskowego Sądu Rejonowego w Katowicach (1951–1952)*. „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2013, T. 6, s. 363–365.

³⁴ AIPN Ka, WSR Ka, sygn. 279/30, Odprawa z 2 lipca 1952 r., bp.; zob. także: M. Paszek, R. Michalski: *Zeszyt odpraw Wojskowego Sądu Rejonowego w Katowicach (1951–1952)*. „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2013, T. 6, s. 375–376.

³⁵ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.325, Notatka dotycząca realizacji przez sądownictwo wojskowe uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 9 maja 1951 r. w sprawie pracy organów

Wpływ organów administracji sądowej na orzeczenia sędziów

Organy administracyjne wywierały nacisk na sędziów wojskowych także w sposób bezpośredni. Wzywano sędziów do siedziby DSS MON, a następnie ZSW w celu osobistego złożenia wyjaśnień lub/i samokrytyki, najczęściej w związku ze złagodzeniem kar³⁶. Zwłaszcza szef ZSW płk Oskar Karliner, chcąc mieć kontrolę nad wyrokami, interweniował w wielu sprawach, m.in. poprzez wzywanie sędziów do stawienia się w siedzibie ZSW, także bez wiedzy szefa sądu³⁷. Jedną z takich rozmów mających na celu przekonanie sędziego orzekającego do wydania wyroku skazującego, mimo wątpliwości w sprawie, które należało rozstrzygnąć na korzyść oskarżonych, przybliżył sędzia Najwyższego Sądu Wojskowego ppłk Juliusz Krupski³⁸. Podsumowując, sędzia Krupski stwierdził: „gdyby nie ta rozmowa, to wydaje mi się, że byłby inny wyrok”³⁹. Jak twierdził pierwszy szef WSR w Katowicach płk Julian Giemborek⁴⁰, w okresie gdy był szefem Wojskowego Sądu Okręgowego nr I w Warszawie, płk Karliner wezwał sędziego mjr. Jerzego Drohomireckiego i groził mu karą dyscyplinarną za wydanie wyroku odmiennego od stanowiska ZSW⁴¹. W sprawie „zamojsko-lubelskiej”⁴² prowadzonej pod przewodnictwem sędziego ppłk. Włodzimierza Ostapowicza⁴³ w celu wydania wyroku skazującego,

służby sprawiedliwości w wojsku, sporządzona przez zastępcę szefa ZSW ppłk. Maksymiliana Lityńskiego, k. 362.

³⁶ J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*”..., s. 80.

³⁷ *Protokół narady partyjnej...*, s. 162, 179; K. Szwaagrzyk: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 229; M. Zaborski: *Niezawisłość sędziów sądów wojskowych...*, s. 328. Według zachowanego dziennika rozkazów szefa WSR w Katowicach wynika, że szef ZSW wzywał sędziów do osobistego stawiennictwa poprzez telefonogram kierowany na adres właściwego sądu. Szef sądu zgodnie z otrzymanym telefonogramem wydawał rozkaz sędziemu w celu odbycia delegacji służbowej i zameldowania się u szefa ZSW, przykładowo zob.: AIPN Ka, WSR Ka, Dziennik rozkazów szefa WSR w Katowicach 1951—1952, Rozkaz szefa WSR w Katowicach nr 41/51 z 21 marca 1951 r., k. 10; Rozkaz szefa WSR w Katowicach nr 85/51 z 25 czerwca 1951 r., k. 22; Rozkaz szefa WSR w Katowicach nr 87/51 z 30 czerwca 1951 r., k. 23.

³⁸ K. Szwaagrzyk: *Juliusz Krupski*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 345.

³⁹ *Protokół narady partyjnej...*, s. 108—109.

⁴⁰ K. Szwaagrzyk: *Julian Giemborek*. W: Idem: *Zbrodnie w majestacie prawa 1944—1955*. Warszawa 2000, s. 79—82; Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 302—303; K. Sidorkiewicz: *Represje organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach politycznych w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1945—1956*. Toruń 2005, s. 147—149.

⁴¹ *Protokół narady partyjnej...*, s. 162.

⁴² Szerzej na jej temat zob.: J. Poksiński: „*TUN*” *Tatar-Utnik-Nowicki. Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1944—1956*. Warszawa 1992, s. 39—47.

⁴³ K. Szwaagrzyk: *Włodzimierz Ostapowicz*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 392—393; Idem: *Sędzia — śmierć. Działalność sędziego Włodzimierza Ostapowicza na Białostocczyźnie (1946—1947)*. „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 12.

szef Zarządu ingerował w dobór świadków wzywanych na rozprawę⁴⁴. Również telefonicznie płk Karliner wydawał dyspozycje szefom sądów w związku z prowadzonymi sprawami karnymi, jak w przypadku sprawy młodzieżowej organizacji Orzeł z Ostrowa Wielkopolskiego rozpoznawanej przed WSR w Poznaniu. W dniu rozprawy płk Karliner zadzwonił do szefa sądu i polecił rozdzielić sprawę na dwie odrębne sprawy⁴⁵. Sztuczne dzielenie spraw było wówczas powszechną praktyką.

Szef ZSW ingerował w treść wyroków sądów wojskowych, w celu ich zgodności z wytycznymi władz partyjnych. W razie stwierdzenia jakichkolwiek odstępstw polecał zmianę orzeczenia⁴⁶. Płk Karliner w niektórych sprawach osobiście asystował przy redagowaniu wyroku, udzielając pomocy w pisaniu kwestii politycznych. W tym celu konsultował się z przedstawicielami Biura Politycznego KC⁴⁷. W opinii Karlinera, broniącego się przed zarzutem wywierania nacisku na sądy pierwszej instancji, tylko niewielka liczba spraw, tzw. głośnych dotyczących przestępstw politycznych, była pod nadzorem oficerów ZSW, którzy reprezentowali dyrektwy kierownictwa partyjnego⁴⁸. Wyjaśnienie Karlinera nie można uznać za wiarygodne w świetle informacji zawartej w dzienniku odpraw WSR w Katowicach w związku z konsultacją wyroku z pracownikiem ZSW w czasie dokonywanej przez niego inspekcji sądu. Podczas odprawy personelu sędziowskiego WSR w Katowicach, odbytej w dniu 11 kwietnia 1952 r., omawiano sprawę o przestępstwo z art. 4 § 1 i 2 małego kodeksu karnego (mkk), w której wyrok został uchylony przez Najwyższy Sąd Wojskowy. Przewodniczący składu sądującego ppor. Władysław Sygnet⁴⁹, usprawiedliwiając się, oświadczył, że na rozprawie był obecny inspektor Wydziału II ZSW — ppłk Mieczysław Halski, który w rozmowie z nim podzielił jego zdanie odnośnie do wymiaru kary⁵⁰.

Ingerencja Zarządu Sądownictwa Wojskowego dotyczyła również języka wydawanych przez sędziów sądów wojskowych orzeczeń. Ze względu na stosunkowo liczne, wbrew zaleceniom władz zwierzchnich, wyroki z określeniami „nielegalna organizacja” zamiast „związek kontrrewolucyjny” lub „banda”, szef ZSW płk Oskar Karliner w piśmie z 10 czerwca 1953 r. określał oficjalne słownictwo wyroków sądów wojskowych. Zabraniał używania z powodu ich niewłaściwości i szkodliwości politycznej sformułowań „oddział” zamiast „banda”,

⁴⁴ *Protokół narady partyjnej...*, s. 123.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 10—105.

⁴⁶ M. Zaborski: *Niezawisłość sędziów sądów wojskowych...*, s. 327.

⁴⁷ *Protokół narady partyjnej...*, s. 229—230; M. Zaborski: *Niezawisłość sędziów sądów wojskowych...*, s. 328.

⁴⁸ *Protokół narady partyjnej...*, s. 66.

⁴⁹ K. Szwaagrzyk: *Władysław Sygnet*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 435—436; F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość?...*, s. 438—439.

⁵⁰ AIPN Ka, WSR Ka, sygn. 279/30, Odprawa z 11 kwietnia 1952 r., bp.; zob. także: M. Paszek, R. Michalski: *Zeszyt odpraw...*, s. 370—371.

„obcy ustrój” zamiast „ustrój PRL”, „nielegalna organizacja” zamiast „kontrewolucyjna organizacja”, „placówka” zamiast „kryjówka bandycka”, względnie „melina”, „likwidacja” zamiast „zabójstwo” lub „terrorystyczne zabójstwo”, „rozkaz” zamiast „polecenie”⁵¹. Zakazano również cytowania w sentencjach wyroków wypowiedzi oskarżonych o charakterze „wrogiej propagandy”⁵².

Kontrole i inspekcje sądów

Podstawową formą nadzoru organów administracji sądowej nad wojskowym wymiarem sprawiedliwości były przeprowadzane kontrole. W drodze inspekcji i kontroli pracownicy DSS MON, a następnie ZSW dokonywali wszechstronnej oceny działalności podległych centralnym instytucjom administracji sądowej jednostek, w tym wojskowych sądów rejonowych. Gruntowne inspekcje większości wojskowych sądów rejonowych przeprowadzono w I półroczu 1952 r., kiedy miała miejsce lustracja WSR w Bydgoszczy, WSR w Katowicach, WSR w Kielcach, WSR w Olsztynie, WSR w Opolu, WSR w Poznaniu, WSR w Warszawie i WSR w Zielonej Górze⁵³. Inspekcje ZSW trwały do 10 dni, podczas których 4—5 pracowników Zarządu badało całokształt pracy danego sądu przeważnie za okres półrocza. Organizowano także inspekcje 2-dniowe o ograniczonym wybranym zakresie badanych zagadnień, prowadzone przez 1—2 inspektorów⁵⁴.

Wszechstronna kontrola dotyczyła orzecznictwa i polityki karnej sądu oraz poszczególnych sędziów, sporządzania protokołów na rozprawie, formułowania wyroków⁵⁵. Inspektorów ZSW niepokoił zwłaszcza wykryty „liberalizm” podczas rozpoznawania spraw oraz niski wskaźnik stabilności orzecznictwa sądów. Uważano, że jest to wynik mylnej oceny polityczno-prawnej sędziów orzekających oraz złej polityki karnej sądu⁵⁶. Zwracano uwagę na stosowaną praktykę

⁵¹ A. Kochański: *Polska 1944—1991. Informator historyczny*. T. 1: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944—1956)*. Warszawa 1996, s. 496; zob. także: F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość?...*, s. 184.

⁵² Pismo nr 01165 szefa ZSW płk. Oskara Karlinera z 8 listopada 1952 r., A. Kochański: *Polska 1944—1991. Informator historyczny...*, s. 468.

⁵³ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.84, Sprawozdanie z działalności Zarządu Sądownictwa Wojskowego w I półroczu 1952 r., k. 298.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 05/52 z marca 1952 r., k. 29, 32—33; Rozkaz nr 018/52 z 21 września 1952 r., k. 102; D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 115, 117—118.

⁵⁶ AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 018/52 z 21 września 1952 r., k. 99; D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 115, 117.

przydzielania spraw w sądzie i prowadzenia rozpraw⁵⁷. Zdaniem pierwszego szefa WSR w Katowicach płk. Juliana Giemborka, inspekcja ZSW najwięcej czasu poświęcała orzecznictwu kontrolowanego sądu. Jak podkreślał Giemborek, praktyka ta nie była właściwa, powodowała zamęt u sędziów związany z orzecznictwem, często inspektorzy ZSW w konkretnej sprawie wydawali ocenę sprzeczną ze stanowiskiem Najwyższego Sądu Wojskowego⁵⁸. Problem ten dostrzegał również prezes NSW płk Wilhelm Świątkowski, który napisał: „inspektorzy ZSW nie powinni w żadnym razie — bez uprzedniego wspólnego z NSW omówienia sprawy — kwestionować wobec sędziów I instancji zasadności orzeczeń NSW, co miało miejsce w poszczególnych sprawach”⁵⁹.

Inspektorzy ZSW oceniali poziom i sposób przeprowadzania w danym sądzie szkoleń ideologicznych i prawniczych sędziów⁶⁰, systematyczność szkoleń ławników⁶¹. Szefów wojskowych sądów rejonowych rozliczano z jakości sprawowanego zwierzchnictwa nad podległymi im sędziami, zwłaszcza nadzoru i szkolenia młodych sędziów⁶². Szefowie sądów byli oceniani ze współpracy z terenowymi organami partyjnymi i bezpieczeństwa publicznego⁶³ oraz z pracy z Podstawową Organizacją Partyjną⁶⁴. W sprawozdaniu ZSW podnoszono: „w sądach rejonowych więz szefów sądów z instancjami partyjnymi województw ma jeszcze często charakter formalny. W większości szefowie sądów rejonowych ograniczają się do sporadycznego informowania sekretarzy wojewódzkich o konkretnych sprawach, nie umiając zainteresować instancji partyjnej zagadnieniami zasadniczymi, co prowadzi do spłylenia pracy tych sądów i niewidzenia przez nie tej problematyki politycznej, której jednym z przejawów jest praktyka sądowna”⁶⁵.

⁵⁷ AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 010/52 z 10 lipca 1952 r., k. 65; zob. także: R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946—1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwalne*. Warszawa—Poznań 2009, s. 133.

⁵⁸ *Protokół narady partyjnej...*, s. 167.

⁵⁹ AIPN, sygn. 807/304, Notatka dotycząca wykonywania w 1953 r. uchwały Biura Politycznego KC o pracy wojskowych organów wymiaru sprawiedliwości w zakresie orzecznictwa w świetle praktyki Najwyższego Sądu Wojskowego sporządzona przez prezesa Najwyższego Sądu Wojskowego płk. Wilhelma Świątkowskiego, k. 163.

⁶⁰ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.84, Sprawozdanie z działalności Zarządu Sądownictwa Wojskowego w I półroczu 1952 r., k. 301; AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 05/52 z marca 1952 r., k. 33.

⁶¹ D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 116; R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 134.

⁶² AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 010/52 z 10 lipca 1952 r., k. 64; zob. także: R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 133; D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 116.

⁶³ AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 05/52 z marca 1952 r., k. 27; *Protokół narady partyjnej...*, s. 225; R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 133; D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 114, 118—119.

⁶⁴ R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 133.

⁶⁵ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.84, Sprawozdanie z działalności Zarządu Sądownictwa Wojskowego w I półroczu 1952 r., k. 299.

Zdaniem płk. Giemborka, inspekcja ZSW nie miała na celu udzielenia pomocy w kierowaniu sądem, ale „wychwycenie i zebranie materiałów przeciwko szefowi sądu”⁶⁶. Prowadzone kontrole obejmowały także działalność sekretariatu, kancelarii tajnej i archiwum⁶⁷.

Po każdej przeprowadzonej inspekcji sporządzano protokoły poinspekcyjne mające charakter rozkazu, liczące nawet 50 stron⁶⁸. Opisywano w nich wykryte błędy, a następnie rozkazywano usunięcie dostrzeżonych usterek⁶⁹. Protokoły wysyłano do wiadomości wszystkich sądów wojskowych z poleceniem omówienia ich na odprawach⁷⁰. Zachowane w aktach zapisy świadczą o realizacji tego zalecenia przez szefów sądów⁷¹.

W aktach administracyjnych WSR w Katowicach nie zachował się żaden protokół poinspekcyjny. Odnaleziono dwa dokumenty tego rodzaju w zespole akt WSR w Warszawie, stanowiące rozkazy poinspekcyjne z 1952 r. oraz z 1953 r.

Dokument z marca 1952 r. dotyczył kontroli WSR w Katowicach przeprowadzonej w dniach od 15 do 23 lutego 1952 r. Obejmowała ona działalność katowickiego sądu w IV kwartale 1951 r. i w styczniu 1952 r. Uznano wówczas orzecznictwo kontrolowanego sądu, zwłaszcza w sprawach osób cywilnych, za słuszne, niebudzące inspektorów ZSW istotnych zastrzeżeń⁷². Zarzucono jednak nieuzasadnioną przewlekłość w rozpatrywaniu spraw, która w opinii kontrolujących powodowała małą operacyjność pracy sądu⁷³. Zwrócono uwagę również na zbyt długie, sprzeczne z przepisami regulaminu urzędowania sądów, terminy wysyłki wyroków do wykonania oraz skarg rewizyjnych do Najwyższego Sądu Wojskowego⁷⁴. Podnoszono zarzuty wobec szefa sądu ppłk. Juliana Wilfa w sprawie jego powierzchownych kontaktów z przedstawicielami

⁶⁶ *Protokół narady partyjnej...*, s. 167.

⁶⁷ AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 010/52 z 10 lipca 1952 r., k. 66; R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 134; D. Burczyk: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku...*, s. 116.

⁶⁸ *Protokół narady partyjnej...*, s. 167.

⁶⁹ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.325, Notatka dotycząca realizacji przez sądownictwo wojskowe uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 9 maja 1951 r. w sprawie pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku, sporządzona przez zastępcę szefa ZSW ppłk. Maksymiliana Lityńskiego, k. 365; R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu...*, s. 134.

⁷⁰ CAW, GZP WP, sygn. IV.502.2/A.84, Sprawozdanie z działalności Zarządu Sądownictwa Wojskowego w I półroczu 1952 r., k. 298.

⁷¹ Przykładowo na jednym z egzemplarzy rozkazu nr 05/52 z marca 1952 r. dotyczącego inspekcji WSR w Katowicach, znajduje się odrębna dekretnacja szefa WSR w Warszawie: „Na najbliższą odprawę sędziów i asesorów.”, AIPN, sygn. 945/149, k. 27. Zob. także: AIPN Ka, WSR Ka, sygn. 279/30, Odprawa personelu sędziowskiego z 21 marca 1952 r., bp.; M. Paszek, R. Michalski: *Zeszyt odpraw...*, s. 368—369.

⁷² AIPN, sygn. 945/149, Rozkaz nr 05/52 z marca 1952 r., k. 27.

⁷³ *Ibidem*, k. 28—29.

⁷⁴ *Ibidem*, k. 29.

bezpieczeństwa publicznego i instancji partyjnych. W ocenie inspektorów ZSW, kontakty te ograniczały się jedynie do wymiany ogólnikowych informacji oraz do omawiania konkretnych spraw, bez podejmowania analizy praktyki sądowej⁷⁵. Zdaniem kontrolujących orzecznictwo katowickiego sądu nasuwało wiele problemów, które należało omówić i przeanalizować z miejscowymi władzami, a wyciągnięte w ten sposób wnioski następnie uwzględnić w praktyce sądowej⁷⁶.

Stwierdzono brak właściwego wykorzystywania niejawnych posiedzeń przygotowawczych sądu w celu podniesienia jakości śledztw oraz należytego przygotowywania rozpraw. Wśród poważniejszych zarzutów podnoszono, że w kilku sprawach sąd nie zwrócił uwagi na istotne uchybienia śledztwa, jak brak protokołu zaznajomienia oskarżonych z materiałami śledztwa, późniejsze daty niż data protokołów przesłuchania świadków i biegłych oraz pociągnięcia do odpowiedzialności karnej niż data postanowienia o zamknięciu śledztwa⁷⁷.

Kontrolujący poddali krytyce brak należytego informowania ławników o ich prawach i obowiązkach oraz ich braku znajomości rozpatrywanej sprawy⁷⁸.

Inspekcja wykazała istniejące w katowickim WSR nieprawidłowości w opracowywaniu dokumentów sądowych, w tym protokołów rozpraw⁷⁹ oraz błędne opisanie czynu przestępnego w sentencjach wyroków, popełnianie błędów stylistycznych i ortograficznych⁸⁰. Poważny zarzut został skierowany do asesora ppor. Władysława Sygneta, który w sprawie Sr 39/52 po ogłoszeniu wyroku, a przed jego sporządzeniem, uzyskał podpisy ławników na czystym blankiecie wyroku⁸¹.

W celu usunięcia dostrzeżonych błędów i uniknięcia ich w dalszej pracy sądu szef ZSW płk Oskar Karliner wydał szefowi WSR w Katowicach rozkaz pogłębienia kontaktów z miejscowymi władzami oraz organizacjami partyjnymi, nadzorowania pracy podległych sędziów w celu „zwiększenia wydajności pracy sędziów i operacyjności sądu”, analizowania praktyki sądowej⁸². Nakazano poprawienie jakości orzecznictwa w celu podniesienia odsetka wyroków niewzruszalnych, poprzez wnikliwe i wyczerpujące rozpatrywanie spraw, umiejętną ocenę okoliczności sprawy i sylwetek oskarżonych⁸³. Pułkownik Karliner polecił należyte opracowywanie dokumentacji sądowej, dbając o jej właściwą treść i formę⁸⁴.

⁷⁵ Ibidem, k. 27—28.

⁷⁶ Ibidem, k. 28.

⁷⁷ Ibidem, k. 30.

⁷⁸ Ibidem, k. 31.

⁷⁹ Ibidem, k. 33.

⁸⁰ Ibidem, k. 32.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, k. 33.

⁸³ Ibidem, k. 34.

⁸⁴ Ibidem.

W odrębnym punkcie rozkazu pionspekcyjnego szef ZSW wytknął asesorowi ppor. Władysławowi Sygnetowi niedopuszczalne podjęcie podpisów od ławników na czystym formularzu wyroku. Jak podkreślił płk Karliner, tylko z uwagi na brak doświadczenia ppor. Sygneta w pracy sędziowskiej ograniczył się do wytknięcia uchybienia⁸⁵.

W ostatnich uwagach nakazano podniesienie poziomu szkolenia politycznego i fachowego oficerów służby sprawiedliwości, a także usunięcie stwierdzonych w wyniku inspekcji usterek w pracy kancelarii tajnej katowickiego sądu⁸⁶. Wszystkie zastrzeżenia i wskazówki zawarte w rozkazy pionspekcyjnym szefa ZSW, szef WSR w Katowicach ppłk Julian Wilf szczegółowo omówił z podległym mu personelem na odprawie w dniu 21 marca 1952 r.⁸⁷.

Rozkaz pionspekcyjny nr 013/53 odnosi się do kontroli katowickiego WSR odbywającej się w dniach od 7 do 19 marca 1953 r. Inspekcja obejmowała swym zakresem działalność sądu za okres od 1 grudnia 1952 r. do 14 marca 1953 r.⁸⁸. W ocenie inspektorów ZSW orzecznictwo katowickiego sądu ujawniło „szereg błędów polegających na niedocenianiu stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu i sprawcy, co spowodowało nałożenie liberalnych wymiarów kar zwłaszcza w niektórych sprawach o najbardziej niebezpieczne przestępstwa kontrrewolucyjne”⁸⁹. Wytknięto niestaranne przeprowadzanie rozpraw, podczas których nie wyjaśniano istotnych okoliczności sprawy⁹⁰. W protokole negatywnie oceniono naruszenie przez sędziów zasady bezpośredniości⁹¹. Podniesiono niedostateczną znajomość Ustawy z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii⁹² i jej niewłaściwe stosowanie przez katowicki sąd⁹³.

W następstwie stwierdzonych uchybień zarzucano szefowi sądu ppłk. Julianowi Wilfowi brak kontroli nad podległymi mu sędziami, co w opinii szefa ZSW płk. Karlinera skutkowało niedostatecznym nadzorem nad orzecznictwem sądu⁹⁴. Wśród zarzutów kierowanych pod adresem ppłk. Wilfa, był brak ścisłych kontaktów z Komitetem Wojewódzkim PZPR, w wyniku czego zdaniem kontrolujących, kierownictwo polityczne nie było dostatecznie zorientowane w pracy sądu⁹⁵.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ AIPN Ka, WSR Ka, sygn. 279/30, Odprawa personelu sędziowskiego z 21 marca 1952 r., bp.; zob. także: M. Paszek, R. Michalski: *Zeszyt odpraw...*, s. 368—369.

⁸⁸ AIPN, sygn. 945/191, Rozkaz pionspekcyjny nr 013/53 szefa ZSW płk. Oskara Karlinera z 24 kwietnia 1953 r., k. 41.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem, k. 42.

⁹² Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii (Dz.U. 1952, nr 46, poz. 309).

⁹³ AIPN, sygn. 945/191, Rozkaz pionspekcyjny nr 013/53 szefa ZSW płk. Oskara Karlinera z 24 kwietnia 1953 r., k. 43.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem, k. 44.

Inspektorom ZSW nie podobała się także współpraca katowickiego WSR z WUBP, która w ich osądzie ograniczała się do sporadycznego omawiania konkretnych spraw, pozbawiona była analizy aktualnych problemów pracy sądu⁹⁶.

W celu usunięcia dostrzeżonych błędów w pracy sądu, szef ZSW polecił ppłk. Wilfowi wzmocnić nadzór nad działalnością podległych sędziów, by „wypełnić resztki przejawów liberalizmu w orzecznictwie” m.in. poprzez „zwiększenie wymagań w stosunku do sędziów w kierunku dokładnego i sumiennego przygotowania się do każdej powierzonej im sprawy i to nie tylko pod względem formalnoprawnym, lecz również poprzez analizę politycznego tła tych spraw, co stanowi warunek właściwej oceny prawnej i słusznej kwalifikacji”⁹⁷. Wśród zaleceń pokontrolnych nakazano szefowi sądu podjęcie ściślejszej współpracy z przedstawicielami Komitetu Wojewódzkiego PZPR i organami bezpieczeństwa publicznego⁹⁸.

Pułkownik Karliner polecił omówić rozkaz poinspekcyjny na odprawie sędziowskiej, a odpis protokołu z odprawy przesłać do ZSW⁹⁹.

W opinii byłego szefa WSR w Poznaniu i WSR w Warszawie ppłk. Jana Radwańskiego¹⁰⁰ inspekcje sądów były jednym ze sposobów nacisku na sądy¹⁰¹, co koresponduje z wypowiedzią płk. Juliana Giemborka, który podkreślał, że nie brano pod uwagę głosów sędziów kontrolowanego sądu, tłumiono ich zdanie¹⁰².

Zakończenie

Podsumowując, należy uznać za trafny pogląd Marcina Zaborskiego, że wykonywane przez organy administracji sądowej zadania świadczyły o braku niezależności sądów wojskowych jako odrębnej władzy¹⁰³. Ingerowano w sposób bezpardonowy w niezawisłość sędziów, nie pozwalając im w najmniejszym stopniu na swobodę w orzekaniu. Poza kontrolą instancyjną wytykano sędziom wojskowym uchybienia w wyrokach, nie umożliwiając obrony własnego stanowiska, co także stanowiło naruszenie zasady niezawisłości sędziowskiej¹⁰⁴.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Ibidem, k. 44—45.

⁹⁸ Ibidem, k. 45.

⁹⁹ Ibidem, k. 46.

¹⁰⁰ K. Szwaagrzyk: *Jan Radwański*. W: Idem: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 409.

¹⁰¹ *Protokół narady partyjnej...*, s. 101.

¹⁰² Ibidem, s. 167.

¹⁰³ M. Zaborski: *Nadzór pozamerytoryczny...*, s. 217.

¹⁰⁴ Zob. M. Rogalski: *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*. Lublin 2000, s. 96.

W pierwszych latach Polski Ludowej pozbawiono sędziów sądów wojskowych, w tym wojskowych sądów rejonowych niezawisłości, m.in. poprzez daleko idącą ingerencję organów administracji sądowej.

Marta Paszek

**Die Aufsicht des Departements
für Justizdienst des Verteidigungsministeriums
und des Vorstands der Militärischen Gerichtsbarkeit
über militärische Amtsgerichte (1946—1955)**

Zusammenfassung

Der Bereich von dem Einfluss der Gerichtverwaltung auf Gerichte und Richter ist ein wesentliches Problem in Anbetracht der notwendigen Aufsicht über die Gerichtsbarkeit einerseits und der Einhaltung von der Unabhängigkeit der Gerichte und des Prinzips der richterlichen Unbefangenheit andererseits.

Während der Tätigkeit der militärischen Amtsgerichte wurde die Funktion der Gerichtverwaltung durch das zu Strukturen des Verteidigungsministeriums gehörende Departement für Justizdienst und ab 1950 durch den Vorstand der Militärischen Gerichtsbarkeit erfüllt.

Diese Organe gingen weit über die Verwaltungsaufsicht hinaus, indem sie die Judikatur der militärischen Gerichte stark beeinflussten und die Richter direkt unter Druck setzten. Damit war die richterliche Unbefangenheit verletzt und die Unabhängigkeit der militärischen Gerichte als einer selbstständigen Macht wurde zunichte gemacht.

Marta Paszek

**Oversight of the Justice Service Department
of the Ministry of National Defence
and the Directorate of Military Courts
over District Military Courts (1946—1955)**

Summary

The scope of court administration's influence on the courts as well as the judges remains an issue due to the necessity to, on the one hand, supervise the judiciary and, on the other hand, uphold the independence of courts and judges.

In the period of activity of district military courts, the Justice Service Department of the Ministry of National Defence constituted the administrative body overseeing their functioning, and since 1950, its function was taken over by the Directorate of Military Courts.

These institutions exceeded the scope of their administrative oversight, influencing the case law of military courts through, among others, exerting pressure on the judges and interfering with their independence, thus completely eradicating the independence of military courts by extension.